

Promjene su počele

Da bi se poboljšala pozicija Romkinja i prestalo sa praksom ugovorenih brakova neophodno je obrazovanje

Fatima Bejzaku, ima 36 godina. Živi u Podgorici, u izbjegličkom naselju Vrela ribnička, kod roditelja, sa najmlađim sinom koji ima pet godina. Troje starije djece, morala je da napusti.

„Bila sam u braku 18 godina. Otišla sam od supruga kad sam otkrila da me vara. On je ostao u Italiji, gdje sam neko vrijeme i ja sa njim živjela. Radili smo tamo, trgovali sa posteljinom. Troje naše djece je sada kod njegove majke, a kod mene je samo najmlađi sin. Ja se, eto, nijesam udala na silu, brak nije bio ugovoren, već iz ljubavi. Pobjegla sam sa njim, protiv volje mojih roditelja. Prije braka izlazili smo dvije godine. Nakon što sam otišla iz roditeljske kuće, majku nisam vidjela šest godina. I šta se desilo na kraju, vratila sam se roditeljima.“

Kaže da joj nije lako. Morala je da ostavi ćerku i dva starija sina, pošto ne radi, pa nema ni za hranu. Sin koji je sa njom, ima ozbiljnih zdravstvenih problema, alergija na gluten i veoma je teško obezbijediti sve što je potrebno za njega. Inače, Fatima nema državljanstvo Crne Gore. Rođena je na Kosovu. „To što nemam papire, dodatno mi pravi probleme, jer ne mogu da ostvarim mnoga prava. Nijesam išla u školu, nijesam imala stalni posao, ali sam ipak smogla hrabrosti da napustim supruga, kad me iznevjerio.“

Fatima je netipična

Romkinja. Udala se svojom voljom i razvela takođe - svojom voljom. Uobičajeno je u njenoj zajednici da se brakovi ugovaraju, a kasnije da se trpi, ma šta da se dešava. Broj razvedenih brakova veoma je mali. „Naši su običaji teški. Bogu hvala da su me roditelji primili nazad sa sinom, što se ne dešava često“, kaže Fatima i ističe da bi voljela da njena djeca završe školu. Starija već idu u školu i nada se da će njihova budućnost

biti bolja.

„Evo da sam ja imala školu sve bi drukčije bilo. Ovako nemam ništa, ali sam ipak uspjela da se izborim za neku svoju slobodu“. Ona se protivi tradiciji ugovorenih brakova. Kaže da se nada da će njena ćerka sama izabrati put, da će se udati za koga želi i da neće biti potrebe da bježi od roditelja, kao što je ona uradila. „Ne možemo mi birati za našu djecu, najbolje oni znaju ko im odgovara.“

Problem ugovorenih brakova kod Roma postao je vidljiviji posljednjih godina, jer se o ovom običaju javno govori. Više aktivista bavilo se tim pitanjem, posebno zbog toga što se dešava da se ugovaraju brakovi i među djecom, a to se kosi sa zakonima Crne Gore. O ovom se problemu sada govori i unutar same romske zajednice. Fatimina odlučnost da priča javno o svom primjeru i pravu na izbor, ne samo kada je u pitanju udaja, već kada je u pitanju i razvod, svjedoči o promjenama.

Hikmeta Beriša rođena je u Podgorici, u četrnaestočlanoj porodici. Opismenila se sa 19 godina, kada je upisala prvi razred zahvaljujući projektu *Druga šansa*, Fondacije za stipendiranje Roma i Egipćana. Preko projekta je završila prva četiri razreda. „Nakon toga sam otišla da radim na primorje. Tamo sam upoznala divnog profesora iz Rožaja, koji mi je pomogao da završim vanredno

• HIKMETA BERIŠA:
Obrazovanje je
važno za
emancipaciju žena

cijelu osnovnu školu“. Ona ističe da joj je obrazovanje donijelo slobodu. Zaposlila se, radi kao frizerka. Ima i svoj salon, ali radi još dodatno kod drugog poslodavca. Važna je, ističe emancipacija žena. „Jedino se tako možemo otrgnuti od onog lošeg u tradiciji, od toga da sa nama raspolažu kako hoće, da nas udaju na silu i protiv naše volje, a kasnije u braku da moramo biti pokorne.“ Hikmeta posebno navodi da se žene moraju suprostaviti nasilju u porodici, da ne treba da trpe i da one same, uz podršku društva, treba da se izbore za bolji položaj i u porodici i u zajednici.

Psihološkinja Radmila Stupar-Đurišić ističe za *Monitor* da se nekada vjerovalo da ugovoreni brakovi pružaju sigurnost - porodice su se poznavale, bili su upoznati sa kim im se djeca povezuju, znali su da li je u toj novoj porodici bilo alkoholizma, bolesti ili neke druge vrste problema i to generacijama. Ugovoreni brakovi u prošlosti nijesu bili karakteristični samo za romsku populaciju, već i za većinsko stanovništvo u Crnoj Gori. Sada je to rijedak slučaj u savremenom svijetu, ali su se stari običaji još zadržali

Andrija Đukanović: „Romsku kulturu ne treba vezivati za praksu ugovorenih brakova. I drugi narodi su do skoro imali takve pojave u svojoj kulturi. Taj dio tradicije bi trebalo mijenjati, a činjenica da predstavnici romske zajednice, posebno žene i djevojke, ustaju protiv takvog načina života govori da su promjene već počele“

kod Roma. „Problem je što romsku tradiciju karakterišu ugovoreni brakovi i između djece. To je užasno, zato što djeca nijesu spremna ni psihički, ni emocionalno za brak. Neophodno je da društvena zajednica donese cijeli niz mjera kako bi se to

mijenjalo“, kaže Stupar-Đurišić. Ugovoreni brakovi će iščeznuti i iz romske tradicije, kada bude veći broj obrazovanih i kada se postigne veći stepen integracije u društvo.

Andrija Đukanović, sociolog ističe za *Monitor* da svaka zajednica ima određeni sistem vrijednosti - normi i običaja, koje se prenose sa koljena na koljeno. „Kao i svi drugi narodi i Romi imaju svoje specifičnosti, koje se ogledaju u sistemu vrijednosti i načinu života. Čim pomislimo na Rome padaju nam na pamet slike siromaštva i bijede, socijalne isključenosti. To nažalost i jeste nešto što još uvijek karakteriše ovu zajednicu. Međutim, to nije jedino što čini romsku kulturu. Ova slika je uslovljena dobrim dijelom i stereotipima koji nas sprečavaju da bolje sagledamo kulturne vrijednosti Roma“, kaže Đukanović.

„Romsku kulturu ne treba vezivati za praksu ugovorenih ili kako ih neko naziva prisilnih brakova. I drugi narodi su do skoro imali isto u svojoj kulturi. Jasno, ova pojava predstavlja onaj dio tradicije koji bi trebalo mijenjati. Samom činjenicom da predstavnici romske zajednice, posebno žene i djevojke, ustaju protiv takvog načina života govori da su promjene već počele“, kaže Đukanović.

Otpor ugovorenim brakovima značajan je zbog ukupne emancipacije romske zajednice. Statistika je neumoljiva - prisilni brakovi kod maloljetnika sprečavaju mnoge mlade iz ove zajednice da se obrazuju i da vode život po svom izboru.

Romkinje koje su sa nama razgovarale već su načinile korak ka slobodi. Ima ih još. Mnoge, međutim, i dalje nijesu spremne da mijenjaju stvarnost, u kojoj su zarobljene zbog straha da se usprotive onom lošem u tradiciji.

Teuta NURAJ

ERSTE Stiftung

*Fellowship for Journalist of Roma/Ashkali/Egyptian Origin 2015-2016
This project has been supported by ERSTE Foundation*